

Om forundringen over det konkrete

Af Anne Line Dalsgård

Ind imellem forstår man, at man er ved at være gammel. Som nu for eksempel når en artikel, man har med sig i sin faglige bagage, og som man mener blev udgivet for ikke *så* længe siden, viser sig at være fra 1992. Fra *før* den tid hvor Tidsskriftet Antropologi blev digitaliseret. Snart 30 år! Når man må noget så gammeldags som at gå ned og låne på biblioteket for at kopiere. Artiklen, det her drejer sig om, er Inger Sjørsløvs “Når Guder blinker: Tanker om ritualets væsen” fra Tidsskriftet Antropologi nr. 25. Jeg tænkte, at den skulle være mit udgangspunkt for denne skåltale. Den indeholder nemlig en situation, som jeg har husket i, åbenbart, snart 30 år, og som jeg gerne vil tale om her.

Historien, som er omdrejningspunkt for analysen i artiklen, går i korthed ud på, at en kvinde, der er besat af gudinden Oya, blinker sigende til Inger under sin trancedans. Inger er i det kulthus, *terreiro*, for den afro-brasilianiske religion Candomblé, i den nordøstbrasilianske delstat Bahia, hvor Inger har lavet så meget af sit feltarbejde. Stemingen er mættet, lyset dunkelt... Sådan forestiller jeg mig det. Inger skriver:

“I candomblé religionens besættelsesritualer bliver guderne tilkaldt af trommerytmer og tager for en tid bolig i deres respektive, dertil indviede medier. Ritualet fulgte denne aften sit sædvanlige forløb. Der blev trommet og sunget for guderne i en bestemt sekvens, og de besatte gudedøtre og -sønner dansede efter tur deres danse [...]. Vi var en snes stykker, ikke mange, men nok til at det tog dette rituals hovedfigur, den iltre, stærke og frygtløse vindenes gudinde Oya med de fejende bevægelser et stykke tid at nå rundt og give de rituelt foreskrevne omfavnelser og velsignelser til hver enkelt af os”.

Engang var jeg selv til sådant et ritual med min veninde Graça. Graça stod tæt ved mig, og mellem os stod hendes søn, Emerson. Hun kom ofte i kultuset, men havde aldrig fortalt mig, hvad hun lavede der, kun at det betød meget for hende. Jeg var med den dag for at opleve det. Trommer, dybe og buldrende, og folk i blanke kostumer dansede forbi. Pludselig begyndte Graça at ryste. Hun fik skum om munden, og øjnene så mærkelige ud.

Da hun kastede sig ud i dansen, hev jeg Emerson hen foran mig, instinktivt som for at beskytte ham, og holdt ham for øjnene. Men drengen havde været der mange gange før; det var jo mig, som blev forskrækket.

Midt i en sådan fortættet situation står Inger altså og iagttager dansen, mens kvinden, som er gudemor på stedet og nu besat af Oya, danser forbi hende og blinker sigende. Og Inger forstår. Gudemor har taget lidt af den franske parfume på, som Inger netop har bragt med til hende fra sin rejse. Men Inger forundres også. At blinke midt i et ritual om noget så profant som parfume? Har guder overhovedet åbne øjne og dermed mulighed for kortvarigt at lukke et af dem i et blink? Inger er en god feltarbejder, hun undersøger sagen og spørger deltagerne, inklusiv gudemor, om guder kan have åbne øjne. Svaret er ja, i visse situationer. Men ingen er parat til at gå videre ind i en diskussion af den intention, den kommentar og den humor, som Inger så i blinket. På den baggrund udvikler Inger i artiklen en på mange måder raffineret analyse af ritualets væsen. Om ritualet som en leg, som alle ved rummer både det konkrete og det symbolske, men som ingen ønsker at afsløre som sådan skriver Inger: "Ritualets karakter af leg, af metakommunikation, kan og må kun kommunikeres implicit."

Det, som er blevet hos mig i alle årene, er imidlertid *ikke* analysen. Den havde jeg faktisk glemt. Det er de konkrete detaljer i beskrivelsen: Blinket og parfumen hvis duft jeg endnu kan forestille mig. En sweatshirt med ordene "Indiana University Press", som en af deltagerne har på. Den nøgle, som gudemor giver fra sig, før hun danser ud, men som ingen som helst symbolsk betydning har. Den er blot nøg-

len til hendes soveværelse, som ivrige blikke og fingre ikke skal have adgang til. "Ej heller de lyserøde tøfler en af gudedøtrene har på, har nogen rolle udover det æstetiske. De elementer der indgår i et ritual er netop en skøn blanding af betydningsbærende symboler og tilfældige, rent æstetiske eller yderst profane enheder", skriver Inger. Det er disse konkrete detaljer, som står tilbage hos mig.

Og så måske tvivlen. Så Inger rigtigt? Lavede hun en fin analyse ud af noget, som måske var ment helt anderledes? Måske slet ikke ment? Er det ikke en tvivl, vi konstant må have som antropologer? Vi har en stor vilje til at finde intention og grundlag for en analyse i det, vi oplever, men vi har også lært fra vores antropologiske barnsben, at et blink med et øje kan være flere forskellige ting: Man kan blinke med hensigt, man kan også bare blinke helt instinktivt. I *Thick Description* skriver Clifford Geertz i 1973 (med referencen til Gilbert Ryle), hvad der adskiller "a wink" fra "a twitch". Geertz forestiller sig, at de to former for blink som bevægelser er identiske, men konstaterer derefter, at forskellen i deres betydning er enorm, uanset at den aldrig vil kunne indfanges fotografisk. Vinket med det ene øje er en meget præcis kommunikation. Det er et signal til nogen, som andre ikke bør se, en bestemt besked efter en allerede forstået kode. Hvorimod den, som bare blinker instinktivt, dårligt nok selv ved, at vedkommende gør det, og den lille bevægelse er ikke henvendt til nogen som helst. Med andre ord: Den ene blinker med intention; den anden vil benægte, at han overhovedet gjorde noget.

Hvordan kan vi være så sikre på, hvad vi ser? Michael Taussig må i sin bog fra 2011 bedyre: "I swear I saw this". Og er det ikke tit dér, hvor vi må acceptere at

stå? Med et spørgsmål. Spørgsmål kan blive til en sensitivitet, en undren over det man er omgivet af og ens egen relation til det. I den undren åbner det ordinære sig op og med det, som i Ingers fortælling, det profane og måske næsten banale midt i det rituelle og spektakulære.

Jeg føler mig overbevist om, at gudemor faktisk blinkede til Inger på grund af parfumen. Det er jo netop den historie, jeg har elsket i alle årene. Men var det ikke for Ingers sans for de konkrete detaljer og deres umiddelbare friktion med det mere spektakulære ritual, så havde analysen måske ikke løftet sig, og jeg havde måske ikke husket artiklen. Både for min oplevelse af fortællingen og for analysens spændstighed har den konkrete detalje været afgørende.

Jeg vil gerne have lov til at læse højt for jer – det er nu engang min felt for tiden; jeg studerer højtlesning af skønlitteratur. Jeg vil læse op fra Georges Perecs “Tilnærmelser til hvad?” fra 1973, hvor han skriver om attraktionen ved begivenheden, det ekstraordinære, og måske især katastrofer og skandaler for derefter at henlede vores opmærksomhed på, at det “oprigtigt ubærlige, det virkeligt utilstedelige” som regel sker døgnet rundt og 365 dage om året. Men dagbladene beretter ikke om det daglige, som Perec skriver, og man efterlades med sine spørgsmål:

“Det, der i virkeligheden sker, det vi lever i, resten, alt resten, hvor er det henne? Det, der sker hver eneste dag, og som gentager sig hver eneste dag, det banale, det hverdagslige, det åbenlyse, det almene, det almindelige, det infra-ordinære, baggrundsstøjen, det vante, hvordan gør man rede for dét, hvordan stiller man spørgsmål til det, hvordan beskriver man det?”

At sætte spørgsmålstegn ved det vante. Nej, netop, det har vi jo vænnet os til. Vi stiller ingen spørgsmål til det, det stiller ikke spørgsmål til os, det synes ikke at være noget problem, vi lever i det uden at tænke over det, som om det ikke gav anledning til hverken spørgsmål eller svar, som om det slet ikke bar på nogen viden. Det er ikke længere bare en vane, det er en bedøvelse. Vi sover vores liv, som var det en drømmeløs søvn. Men hvor er det, vores liv? Hvor er vores krop? Hvor er vores rum?”

Perecs svar på sine egne spørgsmål er en opfordring. Til ham selv og til hans læser. En opfordring til at beskrive tingene, så vi kan forundres, og de kan fortælle os noget om, hvad vi er (hvad’et er Perecs ordvalg):

“Det, vi må stille spørgsmål til, er murstenen, betonen, glasset, vores bordskikke, vores køkkenredskaber, vores værktøj, det, som vi bruger vores tid på, vores rutiner. Se nøjere på det, som én gang for alle er holdt op med at forundre os. Jo, vi lever, jo, vi trækker vejret, vi går, vi åbner døre, vi går ned ad trapper, vi sætter os ved et bord for at spise, vi lægger os i en seng for at sove. Men hvordan? Hvor? Hvornår? Hvorfor?”

Beskriv Deres gade. Beskriv en anden. Sammenlign dem. Skriv en liste over indholdet af Deres lommer, Deres taske. Udspørg Dem selv om oprindelsen, anvendelsen og fremtiden for hver af de genstande, De trækker frem. Sæt spørgsmålstejn ved Deres teskeer. Hvad er der under Deres tapet? Hvor mange bevægelser skal man bruge for at dreje et telefonnummer? Hvorfor? Hvorfor kan man ikke få cigaretter hos købmanden? Hvorfor ikke? Det er ikke så afgørende for mig, at spørgsmålene her er løsevne og utilstrækkelige til at angive en metode, allerhøjest et projekt. Det, som er vigtigt for mig, er, at de virker trivielle og ubetydelige: Det er lige nøjagtigt det, der gør dem lige så væsentlige, hvis ikke endda væsentligere end så mange andre, som vi uden held har forsøgt at indfangne vores sandhed med”.

På denne baggrund, og som en hyldest til Inger, vil jeg foreslå en skål for observationen af det konkrete og hverdagslige, hvor tvivlende den end må være, og ikke mindst:

For evnen til at undre sig over det.
Skål!

Forslag til videre læsning

Geertz, Clifford (1973): "Thick Description: Toward an Interpretative Theory of Culture." In *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books, 1973. Pp. 3-32

Perec, Georges ([1973] 2016): "Tilnærmelser til hvad?" I Thomas Hviid Kromann & Tue Løkkegaard (red) (2016): *Georges Perec. Verdens rum og andre tekster*. Oversat af Christian Yde Frostholt. København: Forlaget Arena. Pp. 169-173

Sjørlev, Inger (1992): "Når guder blinker: tanker om ritualets væsen". *Tidsskriftet Antropologi* 25: Pp. 5-21.

Taussig, Michael (2011): *I swear I saw this. Drawings in Fieldwork Notebooks, namely my own*. Chicago: University of Chicago Press.

Om forfatteren

Anne Line Dalsgård er lektor i antropologi på Aarhus Universitet. Hun har siden 1997 jævnligt bedrevet feltarbejde i Nordøstbrasilien. I dag forsker hun i litteratur læsning og -skrivning i både Danmark og Brasilien. Hendes interesse igennem alle årene har været spørgsmål om kroppens og følelsernes rolle i menneskers hverdagsliv og antropologisk forskning.

1 På dagen blev hele Percs tekst læst op.
Af hensyn til ophavsret bringes her kun et uddrag.